

Augsta līmeņa tikšanās par invaliditātes jautājumiem
“No iekļaujošas izglītības uz iekļaujošu nodarbinātību cilvēkiem ar
invaliditāti”

2015.gada 11. un 12.maijs, Rīga

A.Barča , uzruna noslēguma sesijā

Dāmas un kungi!

Kolēģi!

Vēlos pateikties kolēģiem par darba sesiju debatēm, kas ir bijušas konstruktīvas un saturīgas. Paldies arī kolēģiem, kuri veiksmīgi novadīja šī pasākuma darba sesijas, kuras bija veltītas personu ar invaliditāti iekļaujošai un ilgtspējīgai izglītībai un iesaistei darba tirgū, kā arī personu ar invaliditāti tiesībām uz pilnvērtīgu dzīvi . Šobrīd esam nonākuši pie noslēguma. Savā runā vēlos pakavēties pie sociālo un ekonomisko jautājumu problēmloka, kurš būtu jārisina iekļaujošas izglītības un nodarbinātības personām ar invaliditāti stiprināšanas kontekstā.

Visi šajā konferencē iekļautie jautājumi ir būtiski un vienlīdz svarīgi. **Radīt lielāku darba vietu skaitu, radīt labāku dzīvi iedzīvotājiem, nodrošināt gudru, ilgtspējīgu un integrējošu izaugsmi** – šāds mērķis ir definēts Eiropas Nodarbinātības stratēģijā un stratēģijā „Eiropa 2020”.

Prasmes, kas sekmē iekļaušanos darba tirgū, veicina pilnvērtīgu iedzīvotāju līdzdalību ekonomiskajā, sociālajā un kultūras dzīvē. Šī mērķa sasniegšanu sarežģī gan Eiropas Savienības (ES) darba tirgus strukturālās pārmaiņas, gan pārmaiņas pašā sabiedrībā. Vienlaikus šajā kontekstā nedrīkst aizmirst par visneaizsargātāko iedzīvotāju grupu, tostarp invalīdu, līdzdalības veicināšanu darba tirgū.

Nodarbinātības jomā Eiropa šobrīd saskaras ar vēl nebijušiem izaicinājumiem - sabiedrības novecošanos, kas notiek vienlaicīgi ar krasām pārmaiņām darba tirgū, saistītām ar specifisku tehnoloģisku prasmju nepieciešamību un tradicionālu nodarbinātības jomu un veidu izzušanu.

Jaunajiem darba tirgus nosacījumiem īpaši grūti pielāgoties ir tieši visneaizsargātāko iedzīvotāju grupām. Atbildīgi un radoši risinot šo iedzīvotāju grupu nodarbinātības jautājumu būtu iespējams panākt, ka visneaizsargātākās iedzīvotāju grupas sekmīgi iekļaujas darba tirgū, **mazinot nabadzības, atstumtības risku, un optimālā gadījumā - atbalstot uzņēmēju konkurētspēju.**

Attiecībā uz nepieciešamību panākt lielāku izaugsmi, ir īpaši svarīgi nodrošināt, lai šī **izaugsme ir iekļaujoša un ilgtspējīga** un tādējādi mazina nenoteiktības riskus nākotnē. *Lielā recesija* pierādīja, ka viena vai abu šo elementu trūkums var būtiski ietekmēt gan indivīdus, gan ekonomiku un pat satricināt pašus sabiedrības pamatus un izraisīt sociālos nemierus.

Viena no visneaizsargātākajām bezdarba un sociālās atstumtības riska grupām ir cilvēki ar invaliditāti. **ES stratēģija invaliditātes jomā 2010.-2020. gadam** ir izvirzījusi mērķi panākt, lai **cilvēki ar invaliditāti visā ES varētu piedalīties visās ikdienas dzīves aktivitātēs.** Lai šādu mērķi īstenotu, nepieciešams nodrošināt vides, pakalpojumu un resursu pieejamību. Līdz ar to nepieciešams integrēt dažādas ES un dalībvalstu politikas vienotā, uz mazaizsargāto grupu interesēm vērstā nodarbinātības platformā. Turklāt jāņem vērā, ka vides un pakalpojumu pieejamība personām ar ierobežotām iespējām ir būtiska ekonomikas attīstībai kopumā. **Atbalsts nozarēm, kas iegulda līdzekļus invalīdiem paredzētu preču un pakalpojumu izstrādē, stimulē inovāciju un rada jaunas darbavietas.**

Neskatoties uz joprojām trauslu un nevienmērīgu ekonomisko atveseļošanos, bezdarba līmenis Eiropas Savienībā paliek augsts. Lai arī „Eiropa 2020” stratēģijas nodarbinātības mērķa sasniegšanā pēdējā gada laikā vērojams ļoti lēns progress, attiecībā uz nabadzības samazināšanas mērķi situācija nav uzlabojusies.

Vajadzība uzlabot nodarbinātību mazaizsargātām sociālajām grupām ir cieši saistīta ar darba tirgus un ekonomisko situāciju kopumā. Šā brīža **sociāli ekonomiskā situācija rada bažas par sociālā taisnīguma un vienlīdzīgu iespēju mazināšanos**, kā arī tā var radīt smagas sociālās sekas - sociālo izstumšanu, par kuru nākotnē Eiropas sabiedrībai būs jāmaksā augsta cena.

Eiropas Savienības jaunais izaicinājums un viens no stūrakmeņiem ir atklāti debatēt par veicamajiem pasākumiem, lai stiprinātu un veicinātu mazaizsargāto sociālo grupu personu iekļaušanās iespējas darba tirgū.

Personu ar invaliditāti situācija ir īpaši satraucoša. Lai veicinātu bezdarba riska grupu iekļaušanu, ļoti svarīga ir visu iesaistīto iestāžu, tajā skaitā **nodarbinātības un sociālo dienestu, efektīva sadarbība, kā arī sociālo partneru iesaiste**. Tāpat labākus rezultātus var sniegt sadarbība ar nevalstisko sektoru, kas palīdz sasniegt un aktivizēt politikas pasākumu mērķa grupas.

Pienācīgas, **efektīvas un ilgtspējīgas sociālās aizsardzības sistēmas un labi funkcionējošas nodarbinātības jautājumus risinošās institūcijas ir būtiski nepieciešamas**, lai nodrošinātu iekļaujošu darba tirgu, mazinātu nabadzību, kā arī veicinātu sociālo aktivitāti un investīcijas cilvēkkapitālā. Šādas investīcijas ir nozīmīgas, lai Eiropas valstis saglabātu konkurētspēju pārmaiņu pilnajā pasaulē un līdz ar to spētu ilgtermiņā nodrošināt saviem iedzīvotājiem pienācīgu dzīves līmeni.

Šodien aptuveni 80 miljoniem cilvēku vecumā no 15 līdz 64 gadiem Eiropas Savienībā ir funkcionāli traucējumi vai invaliditāte, kas bieži vien neļauj šiem cilvēkiem pilnvērtīgi iekļauties izglītības sistēmā, darba tirgū un sabiedrībā kopumā. Praktiski visās dzīves jomās personu ar invaliditāti situācija ir mazāk labvēlīga nekā personām bez invaliditātes.

To apliecina arī statistika dati. Nodarbinātības līmeņa atšķirība starp personām ar invaliditāti un bez invaliditātes Eiropas Savienībā ir aptuveni 20%¹, vairākās dalībvalstīs pārsniedzot pat 30%.

Lai arī Latvijā nodarbinātības līmeņa atšķirība personām ar invaliditāti un bez invaliditātes ir salīdzinoši mazāka nekā Eiropas Savienībā kopumā, tomēr pētījumi liecina, ka personas ar invaliditāti un hroniskām saslimšanām ir saskaras ar nopietniem šķēršļiem iekļaušanai darba tirgū.² Lai to risinātu, aktīvo darba tirgus pasākumu ietvaros šogad Latvijā plānots ieviest jaunu programmu, kas vērsta uz personu ar garīgās attīstības traucējumiem nodarbinātības veicināšanu.

Tādēļ Sociālās dimensijas iekļaušanai visās politikas jomās ir papildu pievienotā vērtība. Sociālā iekļaušana ir ļoti nozīmīga. Lai gan nodarbinātība un sociālā politika galvenokārt ir katras ES dalībvalsts nacionālās atbildības joma, pastāv liels potenciāls dalīties pieredzē, jo īpaši tajā, kā dalībvalstis integrē sociālās iekļaušanas elementus savos ilgtermiņa attīstības plānos. Iekļaujošs darba tirgus ir tikai viens no jautājumiem, par ko šajā sakarībā varam diskutēt, īpašu uzmanību pievēršot **darbavietu kvalitātei, kas saistīta ar ilgtspējīgu personu ar invaliditāti integrāciju.**

¹ 2011.gada dati.

² <http://www.lm.gov.lv/text/2562>

Attiecībā uz strukturālajām reformām jānorāda, ka, lai gan tām ir būtiska nozīme mūsu ekonomiskā potenciāla uzlabošanai vidējā termiņā un ilgtermiņā, to radītās sociālās sekas īstermiņā patiesi var būt un vairākkārt jau ir bijušas negatīvas. Latvijas pieredze rāda, ka **efektīvs sociālās drošības tīkls var nodrošināt iespēju pilnībā īstenot nepieciešamās strukturālās reformas.**

Vienlīdz svarīgi ir noteikt, kuri izdevumi ir prioritāri un kuri ilgtermiņā var pat kaitēt attīstībai. Tajā pašā laikā ir jāņem vērā izvēlētās budžeta politikas ietekme Eiropas mērogā, jo savstarpējās sasaistes dēļ vienas dalībvalsts rīcība var ietekmēt arī citas dalībvalstis.

Attiecībā uz ES budžeta līdzekļu izmantošanu investīciju piesaistē, ir jāstrādā pie līdzsvarota struktūrfondu līdzekļu sadalījuma. Tas dos iespēju veikt nepieciešamās investīcijas cilvēkresursu, uzņēmumu un infrastruktūras attīstībā. Rūpīgi jāuzrauga šo līdzekļu izmantošana, lai uzlabotu Eiropas ekonomikas konkurētspēju ilgtermiņā, paturot prātā, ka izglītība, infrastruktūra un investīcijas nosaka uzņēmējdarbības vides pievilcību.

Padziļināti par iekļaujošās nodarbinātības jautājumiem diskutējām Latvijas parlamenta organizētajā Starpparlamentu Nodarbinātības un sociālo lietu komiteju priekšsēdētāju sanāksmē, kas notika 22. un 23. februārī.³

³ Diskusijās piedalījās 8 pārstāvji no ES dalībvalstu parlamentiem.

Pārsvārā diskusijās tika akcentēts jauniešu un cilvēku ar īpašām vajadzībām nodarbinātības jautājums. Dalībvalstu pārstāvji dalījās pieredzē par savā valstī veicamajām reformām un īstenotajām iniciatīvām.

Austrijas un Maltas pārstāvji informēja, ka viņu pārstāvētās valstis ir noteikušas, ka uzņēmumos ir jānodarbina cilvēki ar īpašām vajadzībām. Austrijā uzņēmējiem jānodrošina, ka 4% no strādājošo kopskaita ir cilvēki ar īpašām vajadzībām, savukārt Maltā - 2%.

Izskanēja viedoklis, ka ne mazāk svarīgi ir sniegt atbalstu uzņēmumiem, kuri nodarbina cilvēkus ar invaliditāti, piemēram, izmantojot subsidēto nodarbinātību. Tāpat tika uzsvērta nepieciešamība veidot vienotu ES politiku, tādējādi nodrošinot vienlīdzīgu konkurenci starp uzņēmējiem dažādās ES dalībvalstīs.

Vairāku ES dalībvalstu pārstāvji uzsvēra nepieciešamību pievērst vairāk uzmanības vientuļo vecāku un sieviešu iekļaušanai un noturēšanai darba tirgū

Vienlaikus vēlos uzsvērt, ka ES ir 2 miljoni brīvas darbavietas. Šis darbavietas netiek aizņemtas galvenokārt tāpēc, ka pilsoņiem trūkst atbilstošas zināšanas. Ir nepieciešams **stiprināt izglītības sistēmas un nodarbinātības aģentūru kapacitāti, reformēt un stiprināt arodizglītību, tai skaitā stiprināt sadarbību ar darba devējiem, lai nodrošinātu izglītības programmu atbilstību tirgus prasībām.** Izglītoti cilvēki ir mūsu valsts vērtība un nākotne. Formālas un neformālas izglītības sistēmas kapacitātes stiprināšana un integrētu programmu veidošana personām ar īpašām vajadzībām ir viens no stūrakmeņiem iekļaujošas un ilgtspējīgas nodarbinātības veicināšanā.

Kā vienu no svarīgiem aspektiem cilvēku ar īpašām vajadzībām atbalstīšanā uzskatu arī **sabiedrības izpratnes par cilvēku dažādību veicināšanā.** Jau ilgstoši mēs esam bāzējušies uz cilvēku ar invaliditāti paradigmas medicīnisko modeli, kurš, iespējams ne visos gadījumos, ir tā pareizākā pieeja invaliditātes jautājumu risināšanā. Sabiedrībai ir jāsaprot, ka invaliditāte nav slimība, bet gan dzīvesveids. Un mums- sabiedrībai, būtu cilvēkam jārada tādi apstākļi, lai cilvēks justos droši, nepiespiesti un nevienā brīdī nejostos atšķirīgs. Sociālā modeļa pieeja ir risinājums, kurš iedrošina cilvēku kā personību, stiprina viņa pārliecību par viņa spējām, aizsargā viņa tiesības un palielina iespējas dzīvot pilnvērtīgu un mums - visai sabiedrībai vajadzīgu dzīvi.

Diskusijā tika pieminēta un uzsvērtā arī digitālo tehnoloģiju nozīme, ar kuru palīdzību iespējams nodrošināt informācijas pieejamību plašā laukā.

Roberts Andersons nobeigumā minēja, ka lielāka vērība jāpievērš iedzīvotājiem, kas pakļauti sociālajai izstumtībai. Viņš uzsvēra, ka jāpēta ilgtermiņa ietekme uz jauniešu nodarbinātību, sociālo iekļaušanu un motivāciju. Tāpat valstij jāveido dažādas stratēģijas, lai pensionāri varētu turpināt darba gaitas un būt iesaistīti darba tirgū. Ņemot vērā to, ka liela daļa sievietes uzņemas ikdienas rūpes un atbildību par ģimenes locekļiem, šai iedzīvotāju grupai jāpiedāvā elastīgs darba laiks un, iespējams, jāparedz arī citi atvieglojumi. Rezumējot jāsaka, ka valstij jārada atbilstoši darba apstākļi darba devējiem, lai viņiem būtu izdevīgi nodarbināt mazaizsargātās iedzīvotāju grupas. Kā viena no lielākajiem Eiropas problēmām tika minēta pieaugoša nabadzība strādājošo vidū. Gunta Anča nobeigumā uzsvēra, ka ir nepieciešama ES kopēja politika nodarbinātības jomā, kā arī jārada apstākļi, lai darba devējam ir izdevīgi pieņemt darbā cilvēku ar invaliditāti. Pretējā gadījumā nekas nemainīsies. Jo vairāk tiks īstenota labās pieredzes apmaiņa starp dalībvalstīm, jo lielāka iespēja, ka situācija valstīs uzlabosies.

Paldies, jums visiem, ka esat šeit un, ka visiem mums rūp, kas notiek ar mūsu sabiedrības dažādo cilvēku grupu nākotni.

Tēzes Debatēm

- Gandarījums, ka konferences sesijās ir līdzsvars un viesi pārstāv dažādas jomas – valsts un Eiropas institūcijas, nevalstiskās organizācijas un pētnieki.
- Sasaiste ar „Eiropa 2020” stratēģiju, kuras mērķis ir ilgtspējīga un iekļaujoša izaugsme un ka tas attiecas arī uz mazāk aizsargātajām grupām.
- Viena no tādām sabiedrības grupām, kas prasa pastāvīgas rūpes, apņēmīgu un vienlaikus samērīgu skatu nākotnē, ir cilvēku ar invaliditāti iespēju nodrošināšana. Pie mums un domāju arī citās valstīs, bezdarbnieku ar invaliditāti datu analīze liecina, ka viņiem trūkst attiecīgās izglītības un prasmes. Tas ir viens no galvenajiem iemesliem grūtībām atrast darbu. Tādēļ ir jārada iespējas, nevis jāsniedz gatava palīdzība – runājot līdzībās *„Jādod makšķere un jāļauj pašiem makšķerēt, nevis laiku pa laikam jāpasniedz gatava zivs.”* Tieši tā kā to paredz ANO Konvencija. Varbūt tas arī ir sarežģītāk kā palielināt kādu pabalstu, taču tas noteikti ir ilgtspējīgāk un atbilstoši Eiropas Invaliditātes stratēģijas mērķim – panākt, lai cilvēki ar invaliditāti varētu piedalīties jebkurās ikdienas dzīves aktivitātēs.
- Latvija Prezidentūras laikā ir vēlējusies izcelt un atgādināt, ka krīze skaidrāk nekā iepriekš lika ieraudzīt un atzīt, ka ne visas sabiedrības grupas bija vienādas ieguvējas no izaugsmes un jūta to savā dzīves kvalitātē.
- Arī parlaments Prezidentūras ietvaros ir rosinājis diskusiju par visneaizsargātāko grupu līdzdalību darba tirgū. Šī gada februārī Rīgā pulcējās gandrīz visu ES dalībvalstu un arī kandidātvalstu parlamentu pārstāvji, lai

diskutētu par vismazāk aizsargāto iedzīvotāju nodarbinātības veicināšanu un arī sociālās uzņēmējdarbības iespējām.

- Ļaujiet man atzīmēt, ka Latvijas parlaments ir ļoti atvērts cilvēkiem ar invaliditāti un laika gaitā ir izveidojusies laba sadarbība. Organizācijas ir bieži viesi Sociālo un darba lietu komisijas sēdēs, kur piedalās kopīgās diskusijās par kādiem grozījumiem likumdošanā vai apspriež sasāpējušus jautājumus. Ir izveidojusies tradīcija, ka ik gadu 3.decembrī rīkojam diskusiju, kur cilvēki ar invaliditāti ir viesu lomā, bet informāciju par padarīto un skatu par risinājumiem sniedz atbildīgās valsts institūcijas. Arī pirms septiņiem gadiem, kad Latvijā notika diskusijas par pievienošanos Konvencijai, parlamentam un NVO sektoram bija ļoti nozīmīga loma, jo tie abi pauda stingru nostāju par nepieciešamību Latvijai pievienoties Konvencijai, apzinoties, ka šāds solis Latvijā neaplicina, ka visu esam jau izdarījuši, bet gan ir sava veida solījums uz priekšdienām – viss, kas tiks ieviests un radīts no jauna, jārada, ņemot vērā cilvēku ar invaliditāti vajadzības.
- Gandarījums, ka konferences diskusijās vienlīdz svarīga vieta ir bijusi atvēlēta izglītības jautājumiem. Ja mēs esam vienisprātis, ka izglītība ir svarīgs priekšnosacījums jebkura cilvēka nodarbinātības iespējām nākotnē, tad tik pat un vēl svarīgāk tas ir attiecībā uz bērniem ar invaliditāti, lai viņiem tiktu dota iespēja kļūt par patstāvīgiem sabiedrības locekļiem.
- Vienlaikus jāatzīmē, ka sociālais nodrošinājums ir īpaši nozīmīgs attiecībā uz cilvēkiem ar invaliditāti, jo bez šī īpašā atbalsta un īpašajiem pakalpojumiem, nekādi pamudinājumi neliks izmantot mūsu radītās tiesības un iespējas. Tādēļ, apzinoties, ka valstis atrodas dažādās situācijās, katram nepieciešami savi risinājumi. Ceru, ka katrs no konferences būs guvis sev atbilstošu atziņu – kādam būs radies idejas aizmetnis par jaunu atbalsta pakalpojumu, citam būs ideja par to, ko darīt skolā, lai novērstu tās grūtības, ar ko tur saskaras bērni ar invaliditāti, vēl kāds būs aizdomājies, kādas sistēmiskas izmaiņas nepieciešamas, lai bērniem ar invaliditāti palīdzētu izvēlēties un apgūt profesiju.

- Nobeigumā vēlos apliecināt, ka Latvijā konferences atziņas noteikti gūs rezonansi, jo jau šobrīd ir zināms, ka šī gada 3.decembrī Cilvēku ar invaliditāti dienā padziļinātas diskusijas rīkosim par izglītības jautājumiem.
- Nodarbinātības atbalsta pasākumi (*supported employment*), kā arī individuāli pielāgotie aktīvie darba tirgus pasākumi mazaizsargātajām sociālajām grupām ir efektīvākie līdzekļi kā nodrošināt atbalstu pārejai uz darba tirgu. Tas ir arī instruments kā mazināt nabadzības un sociālas atstumtības riskus. Pieredze rāda, ka nodarbinātības atbalsta pasākumus dalībvalstīs īsteno atšķirīgi, izvēloties atbilstošāko pieeju savas valsts kultūras, ekonomiskai un sociālai paradigmai.